

„civil könyvtárügy” felé is (kapcsolatok a Nemzeti Könyvtárral, részvétel a Könyvtárügyi Tanácsban stb.).

(Futala Tibor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Általános kérdések

93/329

DVORKINA, M.A.: Bibliotečnoe i drugie vidy obsluživaniá v sravnenii = Naučn.Teh.Bibl. 1992. 11.no. 40-46.p.

A könyvtári és másfajta szolgáltatások összevetése

Szolgáltatások

A tevékenység fajtája és eredményének formája szerint a közgazdászok elkülönítik a termelést és a nem termelő ágazatokat. Ez utóbbiak a szolgáltatások, amelyek közé a könyvtári szolgáltatás is tartozik.

A szolgáltatás során az egyik szubjektum valamilyen hasznos tevékenységet végez (a tanár magyaráz egy témát, a könyvtáros könyvet kölcsönöz, a gyógyszerész gyógyszert árusít), amellyel egy másik szubjektum (a tanuló, az olvasó, a vásárló) ugyanebben a folyamatban kielégíti valamilyen szükségletét.

A szolgáltatásban a tevékenység tárgya nem materiális dolog, hanem valamilyen igény (a vásárlóé, az olvasóé, a társadalomé), amely verbális formában fejeződik ki. A szolgáltatásoknak dialógusjellegük van, és a tevékenység során érzelmi eszközöket is alkalmaznak.

A szolgáltatási szféra a leghétköznapiabb szükségleteket elégíti ki. Sajátossága, hogy a legjobb hozzáférést igyekszik biztosítani a szükségletek tárgyához (pl. a tanár jobban hozzáférhetővé teszi a tanuló számára az információt, amit egyébként a könyvekből is megszerezhetné). A hozzáférhetőség biztosítására nemcsak nagy szolgáltató központokat hoznak létre, hanem szükséges a decentralizáció is, kisebb szolgáltató helyek működtetése. Ez a könyvtári szolgáltatásokra is érvényes. A decentralizálás formái: kis helyi könyvtárak, a nagykönyvtárak fiókjai, könyvtári szolgáltató pontok, bibliobusz stb. A decentralizáció lehetőségeit kitágítja a számítógépes és a telekommunikáció, az új információhordozók használata.

A szükségletek tárgya alapján a szolgáltatások tartalmuk és formájuk szerint elkülöníthetők két típusra: anyagi (kereskedelmi, kommunális, javító szolgáltatások), illetve nem anyagi szükségletek (egészségügy, kultúra, oktatás stb.) kielégítésére irányulóakra.

A kulturális intézmények gyűjtik és megőrzik az emberi értékeket, az évszázados tapasztalatokat. Az értékek, tapasztalatok átadása információs folyamat, vagyis minden kulturális intézmény információs szolgáltatásokkal foglalkozik, különbség csak az információátadás eszközeiben, a szolgáltatások formájában és a felhasználók körében van. Az iskola, a színház, a mozi, a televízió az audiovizuális kommunikáció útján terjeszti az információt, míg a könyvtár, a könyvesbolt, a könyvkamara, a levéltár dokumentumok útján (dokumentális kommunikáció).

A könyvtár a szolgáltatásait és termékeit a dokumentumokon keresztül nyújtja minden embernek. Az általános gyűjtőkörű közművelődési könyvtárak az általános kulturális, a szakkönyvtárak a speciális, szakmai igényeket elégítik ki. A szakkönyvtárak és a tájékoztatói intézmények között csak az információátadás technológiájában van különbség.

A dokumentális kommunikáció egyéb intézményeinek is megvannak a maguk specifikus vonásai, amelyek a könyvtárakénál vagy tematikailag, vagy a megcélzott felhasználókat tekintve szűkebb érvényűek. A könyvtár nyújtja a legáltalánosabb szolgáltatásokat mind tematikáját, mind az olvasók körét, mind a dokumentumok fajtáit illetően. A dokumentális információ gyökerei a régi könyvtárakig nyúlnak vissza, amelyek egyben levéltárak, múzeumok is voltak. Ebben

néhány nemzeti könyvtár (pl. az Orosz Állami Könyvtár, az amerikai Kongresszusi Könyvtár) ma is követi őket.

Kétirányú mozgás figyelhető meg, egyrészt a dokumentális információ intézményei is szakosodnak céljaik és szolgáltatásaik szerint, pl. feltűnnek az információközvetítő szervezetek, másrészt a szervezetek integrálódnak is, pl. könyvtár-kiadó-levéltár-tájékoztató intézmény. Mindezek mellett a könyvtár megőrzi stabilitását, még ha a voluntarista döntések időnként veszteségeket is okoznak a könyvtári rendszerben.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 382

Állomány, állományalakítás

93/330

SIMON, Nicole: Chantier et politique d'acquisition de la Bibliothèque nationale = Bull.Bibl.Fr. 38.tom. 1993. 3.no. 26-39.p. Bibliogr. 21 tétel.

Res. angol és német nyelven.

A Bibliothèque nationale új állománygyarapítási programja és politikája

Állománygyarapítás; Fejlesztési terv; Gyűjtőkör; Költségvetés; Külföldi irodalom; Nemzeti könyvtár

A nemzeti könyvtár funkciói közül a külföldi irodalom gyűjtésének teljessége 1958, az európai nemzeti könyvtárak bécsi Unesco szimpoziuma óta vita tárgya. A Bibliothèque Nationale (BN) a 19. század vége óta nem tudta folytatni enciklopedikus törekvéseit. A Bibliothèque de France felújítja ezt a tradíciót, célja a mérsékelt enciklopedikus gyűjtés. A BN új állománygyarapítási politikája két szempontot tart szem előtt: egyrészt a BN több tudományos irodalmat képes megvásárolni a hagyományos humán tudományi gyűjtőkörében, és mindez már a Bibliothèque de France új gyarapítási politikájának is részét képezi.

(Autoref.)

93/331

CUBBERLEY, Carol: Allocating the materials funds using total costs of materials = J.Acad.Libariansh. 19.vol. 1993. 1.no. 16-21.p.

Egyetemi könyvtár gyarapítási keretének elosztása a tanszékek között, a megjelenő teljes szakirodalom beszerzési költsége alapján

Egyetemi könyvtár; Gyarapítási keret

A University of Southern Mississippi könyvtára 1987/88-ra jelentős pénzügyi támogatásban részesült monográfiák vásárlására. Ennek köszönhetően a költségvetést teljes egészében folyóiratok vásárlására tudták fordítani. 1989/90-ben aztán a könyvtár egyáltalán nem tudott monográfiát vásárolni, új előfizetést indítani és felmerült az előfizetések csökkentése.

Az egyetemi könyvtár vezetője ezért bizottságot alakított a költségvetés elosztásához egy számítási módszer kidolgozására. A bizottság a szakirodalom tanulmányozása után a University of Washington módszerét adaptálta. E szerint a részlegeknek a nekik juttatott pénzüsszegekből kell fedezniük a monográfiabeszerzéseket, a folyamatos megrendeléseket, a folyóirat-előfizetéseket, és minden részleg maga dönt – szakterülete függvényében – arról, hogy a pénzt hogy osztja el a monográfiák és a folyóiratok között.

Annak kiszámításánál, hogy a részlegek mekkora pénzüsszeg felett diszponálnak, figyelembe vették a kínálatot és a keresletet egyaránt. Kínálatnak a szakterületenként kapható valamennyi dokumentum teljes árát tekintették. Ezt a kereskedők éves összeállításai alapján számították ki, külön a monográfiákra és a folyóiratokra. A kereslet legcélszerűbb mértékegységének az bizonyult, hogy az oktatás milyen fokozatokra irányul: pl. bachelor fokozat esetén ideálisnak az illető téma teljes dokumentumtermése egyharmadának, master fokozat esetén kétharmadának, és doktori fokozat esetén a teljes dokumentumtermésnek a beszerzését tartották. A kapott adatokat és a könyvtár Kongresszusi Könyvtári osztályozás szerint bontott gyűjtőköri szabályzatát egy táblázatkezelő szoftver segítségével dolgozták fel. Azt is meg tudták határozni, ha egy bizonyos téma iránt több részleg is érdeklődött, hogy milyen ezek egy-

máshoz viszonyított aránya. Végezetül az igényelt teljes költségvetési összegből előre levonták a referenzművekre, a különgyűjteményekre, a könyvkötésre szánt összeget, majd meghatározták, hogy a fennmaradó összegből az egyes részlegek milyen százalékkal részesedjenek. Az eredeti számítási módszerhez három variációt is kidolgoztak, amelyekben figyelembe vették 1. az egyes részlegek oktatóinak, 2. hallgatóinak számát, utóbbit a képzési szintek szerint súlyozva, 3. a kölcsönzések mennyiségét. A könyvtár és az oktatók bizottsága az alpmódszer alkalmazása mellett döntött.

Az egyetemhez tartozó 12 ezer hallgató, 5 college és a 13 tárgyban kínált doktori program stb. teljes finanszírozásához ötmillió dollárra lenne szükség. A költségvetés összege ezzel szemben 1,5 millió dollár, amelyből ténylegesen 1 milliót kápnak a részlegek. A költségvetési keretet a kidolgozott számítási módszerrel igen gyorsan és egyszerűen, és úgy vélték, igazságosan – immár a teljes kiadványtermés figyelembe vételével és nem az egyes részlegeket egymáshoz viszonyítva – osztották el. Minden részleg maga dönthetett a könyvekkel és folyóiratokkal kapcsolatos kiadásai arányáról, az adott tudományág publikációs szokásai és az oktatói/hallgatói igények alapján.

A részlegeknek jutó pénzkeret felhasználását segítő külön kezelték a folyóiratok ügyét. Jegyzékeket készítettek a lelőhelyekkel, azokat körözték, hogy a részlegek mérlegelhessék, hogy pl. többes rendelés esetén lemondanak-e egyes folyóiratokról, esetleg átvesznek-e folyóiratokat másoktól. A rendelések tervezett törléséről szóló listákat újból körözték. A szükséges pénzösszeget is feltüntető végső listát ismét megkapták a részlegek, és a kapott költségvetési keretből gazdálkodhattak.

A legnagyobb gondot az interdiszciplináris folyóiratok okozták. Kézenfekvő megoldás lett volna a közös előfizetés, de erre nem vállalkoztak a részlegek. Ehelyett közös intézményi keret létrehozása mellett döntöttek, amelyet az egyes college-ok dékánjai kezelnek. A dékánokat felhatalmazták arra is, hogy szükség esetén az egyes részlegek között a pénzösszegek 20%-ának erejéig átcsoportosítást hajtsanak végre.

Ez a megoldás voltaképpen az időnyerést tűzi ki céljául, közben folytatódnak a könyvtár gyűjtőköri és hálózati együttműködési törekvései, és a vizsgálódások, hogy a folyóirat-előfizetés

helyett nem lenne-e érdemesebb online hozzáférést/dokumentumszolgáltatást biztosítani.

(Hegyközi Ilona)

93/332

CHANDEL, A.S. – WALIA, R.K.: Computer-assisted stock-verification system = Libri. 43.vol. 1993. 2.no. 108-122.p. Bibliogr.

Állományellenőrzés, számítógép segítségével

Állományellenőrzés; Ügyvitel gépesítése

Az állomány ellenőrzése problémás könyvtári művelet. Komoly hátránya, hogy a könyvtár szolgáltatásait felfüggesztik, ami hetekre, ha nem hónapokra megfosztja a használót az olvasási lehetőségektől. E hátrány kiküszöbölésére alkoták meg és helyezték működésbe a dBASE III Plus szoftvert használó számítógépes állományellenőrzési rendszert, amely igen előnyösnek és gazdaságosnak bizonyult más módszerekkel szemben. Első fázisa a nyilvántartási számok és raktári jelzetek bevitele a polcokon lévő anyag alapján. Bebizonyosodott, hogy 50 ezer dokumentum adatainak bevitele könnyedén elvégezhető 200 ember/hónap alatt. Két szakképzetlen munkaerő óránként 500 dokumentumot képes regisztrálni, naponta 6 óra alatt tehát 2500 dokumentummal végeznek. Ha 40 fő (szakképzett és nem szakképzett) végzi ezt a munkát, egy 50 ezer kötetes állománnyal egyetlen nap alatt lehet végezni. A fennmaradó számítógépi input és a különböző jelentések előállítására viszont már egyáltalán nem kapcsolódik a könyvtár működéséhez, ezért tetszés szerinti időpontban elvégezhető.

(Autoref.)

Lásd még 388

Kü lö ng y ű j t e m é n y e k

Lásd 334

Feldolgozó munka**93/333**

BAUM, Heidemarie: Fremddatenüibernahme bei EDV-Anwendungen in Öffentlichen Bibliotheken = Bibliothek. 16.vol. 1992. 3.no. 396-418.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven.

Külső adatok átvétele a német közművelődési könyvtárak gépesítése során

Konverzió; Közművelődési könyvtár; Letöltés

Az NSZK-ban egyre több közművelődési könyvtár áll át a számítógépes adatfeldolgozásra. Már az állományadatok bevitelénél ill. a meglévő cédulakatalógusok konverziójánál jelentősen csökkentheti a gépi adatcsere az idő- és költségráfordítást. A folyamatos bibliográfiai szolgáltatások megkönnyíthetik a könyvtár beszerzési és feldolgozó munkáját. Ehhez azonban mind a szolgáltatók, mind a használók részéről a gazdaságos adatcseréhez szükséges tartalmi, formai és számítástechnikai feltételeknek kell teljesülniük (pl. a bibliográfiai információ adatformátuma, jelkészlete, formai és tartalmi feltárása). Az NSZK bibliográfiai információs piacán számos cég szolgáltatót már ill. tudna szolgáltatni letölthető adatokat a közművelődési könyvtárak számára.

(Autoref.)

93/334

BÖTTE, Gerd-J.: Neuere Konzepte der autopsiegestützten Altbestandskatalogisierung unter Einsatz der elektronischen Datenverarbeitung. Der Catalogue Automatisé des Anonymes Anciens und der Short-Title Catalogue Netherlands = Bibliothek. 16.vol. 1992. 3.no. 331-381.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol és francia nyelven.

Újabb elképzelések a régi és ritka könyvek retrospektív számítógépes katalogizálására: a CAAA és az STCN

Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Konverzió; Központi katalógus -online; Régi és ritka könyvek

Az NSZK-ban az 1980-as évek eleje óta folyik a régi állományok koordinált számítógépes feltárása a katalógusok retrospektív konverziójával. Az így előállított adatok csak arra alkalmasak, hogy a történeti tudományágak szakirodalmi ellátásának legjelentősebb hiányosságait kompenzálják. Autopszia hiányában korlátozott bibliográfiai értékkel rendelkeznek, nem pótolják megfelelően a 17-18. századi német dokumentumtermés máig hiányzó bibliográfiai számbavételét. A cikk bemutat és elemez két jelentős európai rekatalogizációs programot (CAAA, Bibliothèque Nationale, Párizs és STCN, Királyi Könyvtár, Hága), amelyek (kvázi) nemzeti bibliográfiai célokat és minőséget tűztek maguk elé. Ezzel kíván hozzászólni a szabványosítás kívánatos mértékéről (feltárási mélység, bibliográfiai pontosság, szükséges szabványok, egységes besorolási adatok fájlja, visszakeresési lehetőségek az online katalógusban) folytatott vitához.

(Autoref.)

93/335

ROLLAND-THOMAS, Paule: Étude préliminaire à l'élaboration d'un vocabulaire contrôlé en langue française pour le catalogue matière des bibliothèques publiques et scolaires = Doc.Bibl. 39.vol. 1993. 1.no. 11-18.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven.

Francia nyelvű tárgyszójegyzék kifejlesztése közkönyvtárak és iskolai könyvtárak szakcatalogusai számára

Iskolai könyvtár; Közművelődési könyvtár; Online katalógus; Tárgyi feltárás; Tárgyszójegyzék

Megfelelnek-e a hagyományos francia nyelvű tárgyi feltárási segédletek a kanadai közművelődési és iskolai könyvtárak igényeinek? A kér-

désre adott nemleges választ támasztja alá a rendelkezésre álló tárgyszójegyzékek értékelése és a Services documentaires multimedia által katalogizált 100 monográfia-tétel kritikus vizsgálata. A cikk összefoglalja a szakkatalógusok fejlődését Észak-Amerikában és ajánlásokkal zárul, amelyek egy olyan szótár létrehozását szorgalmazzák, amely alkalmasabb a használói igények kielégítésére.

(Autoref.)

93/336

DANESI, Daniele: Un programma per Dewey: aspetti „informatici” della 20a edizione italiana = Boll.AIB. 33.vol. 1993. 1.no. 21-34.p.

Res. angol nyelven.

A számítástechnika alkalmazása a Dewey-féle Tizedes Osztályozás huszadik olasz kiadásának előkészítésében

Kiadvány gépi előállítása; Szoftver; Tizedes osztályozás

Az olasz könyvtárakban igen elterjedt Dewey-féle Tizedes Osztályozás (DDC) teljes kiadása iránt a hetvenes évek végétől egyre növekedett az igény. A több, mint kétezer oldalas szöveg fordítása, adaptálása, index-szerkesztése igen súlyos feladatnak bizonyult, amit csak a számítástechnika segítségével lehet megoldani. A Bliss-szakrendszer kezelését végző szoftvert, mivel az olasz környezetben kevésbé ismert Xenix operációs rendszerben fut, elvetették, és használható adatbázis-kezelő rendszert kerestek. A választás az olasz könyvtárak körében mind DOS, mind UNIX változatban terjesztett TINLIB integrált könyvtári rendszer alapját képező TINman adatbázis-kezelőre esett, melynek forgalmazója a kiadás szponzoraként ingyen adta át és telepítette a programot.

Ezen fejlesztették ki a TINddc adatbázist, mely a DDC valamennyi részét (táblázatok, mutatók, bevezető, magyarázatok stb.) tartalmazza. Az adatbevitel, a szerkesztés és az indexelés során egyaránt jól hasznosult a TINman „navigációs” képessége, azaz a rekordok és fájlok közötti bonyolult kapcsolatrendszer kialakításának és követésének lehetősége. A szerkesztés befe-

jeztével a nyomdakész formátum előállítására következett. Ehhez C nyelven készítettek programot a szakszámok hosszának, változásainak felismerésére, majd a WordPerfect szövegszerkesztőt használták, amelybe több mint száz makrót építettek be a táblázatos formátum pontossága és a megfelelő oldalformátumok kialakítása érdekében.

A létrejött géppel olvasható olasz DDC további lehetőségeket nyújt: mindenekelőtt a következő rövidített kiadás alapjául szolgál. Lehetővé teszi – az amerikaihoz hasonló – CD-ROM kiadás megjelentetését, illetve a gépesített könyvtárak számára szakszám- és tárgyszólisták letöltését, könnyebbé teszi a változások, módosítások követését és így tovább.

(Mohor Jenő)

93/337

GÖDERT, Winfried: Facettenklassifikationen im Online-Retrieval = Bibliothek. 16.vol. 1992. 3.no. 382-395.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven.

A fazettás osztályozási rendszerek az online keresésben

Online információkeresés; Vetületes osztályozás

A fazettás osztályozási rendszerekkel kapcsolatban eddig túlnyomórészt a prekombinált szisztematikus katalógusokban ill. bibliográfiákban, nem pedig a posztkoordinált visszakereső rendszerekben való alkalmazás lehetőségeit vizsgálták. A cikk azt igyekszik bizonyítani, hogy bizonyos tekintetben a fazettás osztályozási rendszerek jobbak, mint az online visszakeresés más technikái. Ennek az az oka, hogy a fazettás és fogalmi elemzés kifejező jelzetrendszerrel kapcsolódik össze azért, hogy a visszakeresés során a Boole-operátorok használhatók legyenek a fazetták összekapcsolására függetlenül azok speciális hivatkozási sorrendjétől, és csonkolással hierarchikusan differenciált dokumentumhalmazokhoz lehessen jutni komplex keresőkérdések esetén. Ezt az álláspontot két példa illusztrálja: az elsőben egy kis osztályozási rendszert alkalmaznak, amelyet B. Buchanan fejlesztett ki, a másodikban a Library and Infor-

mation Science Abstracts osztályozási rendszerét. Végül a PRECIS példáján azt vizsgálja, hogy a szerepoperátorok milyen szintaktikai visszakeresési lehetőségeket nyújtanak.

(Autoref.)

Lásd még 317, 319, 348, 367-370

Katalógusok

93/338

BEAUDIQUEZ, Marcelle: Le chantier conversion rétrospective de la Bibliothèque nationale = Bull.Bibl.Fr. 38.tom. 1993. 3.no. 8-19.p.

Res. angol és német nyelven.

A Bibliothèque nationale adatállományainak és katalógusainak retrospektív konverziója

Konverzió; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár

A Bibliothèque de France enciklopedikus és multimédia-katalógusa kialakításának segítésére a Bibliothèque Nationale (BN) arra vállalkozott, hogy négy év alatt konvertálja a BN-OPALE-t megelőzően meglévő katalógusai és adatállományai hatmillió tételét. A munkafolyamatot az elejétől a végéig egységesnek tervezték meg, szerződéses ütemterv szerint folyik, a BN ellenőrzésével, különböző információszolgáltatók működnek közre alvállalkozóként.

A végtermék egy részletesen ellenőrzött és korrigált mágnesszalag lesz, amelyet 1995 végén vagy 1996 elején töltenek be a Bibliothèque de France információs rendszerébe.

(Autoref.)

93/339

BOKOS, George: UNIMARC, CDS/ISIS and conversion of records in the National Library of Greece = Program. 27.vol. 1993. 2.no. 135-148.p. Bibliogr. 8 tétel.

Rekordok konverziója a görög nemzeti könyvtárban UNIMARC formátumba, a CDS/ISIS szoftverrel

Formátum -gépi; Konverzió; Nemzeti könyvtár; Szoftver

A cikk összefoglalja a LIBACT1/GR program eredményeit, amely az UNIMARC és a CDS/ISIS megvalósítását tűzte ki célul a görög nemzeti könyvtárban, valamint a könyvtár meglévő rekordjainak konvertálását UNIMARC formátumba. A cikk vázolja a CDS/ISIS-alkalmazás alapvető jellemzőit és leírja, hogy oldották meg az UNIMARC e szoftveren való megvalósításának problémáit. Ismerteti és értékeli azt a technikát, amellyel a könyvtár bibliográfiai és egységes besorolási rekordjait (egyszerű ASCII szöveges eredeti fájljából) automatikusan UNIMARC formátumba konvertálták.

(Autoref.)

93/340

BUTCHER, Roger: Multi-lingual OPAC developments in the British Library = Program. 27.vol. 1993. 2.no. 165-171.p.

A több nyelvű online katalógus fejleményei a British Library-ban

Display; Latin betű; Nem latin betű; Nemzeti könyvtár; Online katalógus

A British Library (BL) új londoni épületének (St Pancras) átadását két szakaszban kívánják megvalósítani: az első rész átadását 1994-re, az újabb hat olvasóteremmel rendelkező második rész megnyitását (St Pancras) pedig 1996-re tervezik. Az új épületben három számítógépes rendszer fog működni, a következő feladatok ellátására:

- az olvasók fogadása: az önműködő bejáratokon való belépésre szolgáló biztonsági kártyák kiadása;
- az olvasótermi online katalógusok működtetése;
- automatikus könyvkérés: az online katalógusban megtalált dokumentumok kikérése.

A kb. 7 millió tételt tartalmazó online katalógus öt rész-katalógusból áll; ezeket UNIX számítógépeken tárolják a BL Boston Spa-beli székelylén, s nagysebességű Megastream kommunikációs adatátvitel útján teszik hozzáférhetővé a St Pancras-i épületben. Az itteni számítógép-teremben lévő gépek egyrészt az olvasói kereséseket adminisztrálják, másrészt az említett két másik részrendszer közötti kapcsolatot biztosítják. Az olvasótermekben IBM PC-ket fognak elhelyezni, amelyek – Windows operációs rendszer alatt – az online katalógusban való olvasói keresésre szolgálnak.

Az online katalógussal szemben támasztott egyik követelmény az, hogy kb. 800 féle karaktert legyen képes kezelni. A különféle karaktereket nyolc karakterkészletbe csoportosították: 1. alapvető latin, kiegészítve egyes európai nyelvek (pl. lengyel, magyar) követelményeinek megfelelően; 2. görög; 3. alapvető és kiegészített cirill; 4. régi cirill; 5. héber; 6. fonetikus afrikai; 7. matematikai jelek; 8. speciális karakterek, pl. korrek-túra-jelek, angolszász karakterek stb.

A speciális karakterek és diakritikus jelek képernyőn való megjelenítése a korszerű VGA monitoroknak köszönhetően nem okozott különösebb gondot, de két probléma megoldása mégis komoly kihívást jelentett: az ún. „lebegő” diakritikus jelek (a jelek nemcsak egy betűhöz kötődnek) és a jobbról balra olvasandó szövegek, amilyen pl. a héber. Tovább bonyolítja a problémát, ha a héber szövegbe „normális”, pl. angol mondatok vannak beágyazva.

Az adatbevitelre olyan billentyűzetet fejlesztettek ki, amelyen a betűk folyadékkristályos kijelzéssel jelennek meg (mint a digitális kvarccórakon), s a készletek közötti váltásra, pl.: „cirill”, külön billentyűk szolgálnak.

A visszakereshetőség érdekében meg kellett oldani a speciális karaktereket tartalmazó szavak indexelését is. A megoldás lényege az, hogy az adatbevitel során a karakterek típusának megfelelő ún. „escape” kódokat alkalmaznak, amelyek jelzik, hogy az illető karakterek melyik készlethez tartoznak. Amikor a kódolt adatokat betöltik az adatbázisba, akkor speciális programrutinok betöltik a megfelelő nyelvtáblázatokat, és elvégzik az indexelést. E táblázatoknak köszönhetően a rendszer pl. „tudja”, hogy a német „scharfes s”-nek az indexben „ss”-ként kell szerepelnie. Az ilyen gépi transliterálás csak az index kedvéért történik – a szövegben meghagy-

ják az eredeti karaktereket, hogy ne csorbítsanak a szöveg gazdagságán.

A karakterkezelésen kívül az online katalógus többnyelvű HELP funkcióját is meg kívánják oldani. Hogy pontosan milyen HELP üzenetekre lesz szükség, az a rendszer használata során fog kikristályosodni, ezért ezeket egyelőre csak angolul írják meg, s csak megszilárdulásuk után fogják lefordítani őket.

A jelenleg alkalmazott 800 karakter természetesen nem elég a világ összes nyelvéhez. Már jelenleg is dolgoznak a kínai, japán és koreai, valamint az arab karakterkészleten. Megoldandó feladat még a speciális karakterek távközlési csatornákon való közvetítése, ami lehetővé tenné a British Library online katalógusának országos és nemzetközi hálózatokhoz való csatlakozását.

(Novák István)

93/341

BOUDET, Isabelle – CLOAREC, Thierry: *Projet d'enrichissement pour le catalogue de la Bibliothèque de France* = Bull.Bibl.Fr. 38.tom. 1993. 3.no. 50-52.p.

Res. angol és német nyelven.

Terv az új francia nemzeti könyvtár katalógus-szolgáltatásainak kiszélesítésére

Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár; Online katalógus

A Bibliothèque de France katalógusa a tervek szerint kimerítő teljességű, újszerű és a korábbiaknál „gazdagabb” lesz. Gigantikus adatbázissal rendelkező, különleges, enciklopedikus, multimédia katalógusként tételei kivonatokat is tartalmaznak majd a primér dokumentumokból.

Egy ezer dokumentumból álló mintán már tesztelték a kivonatkezeléssel kapcsolatos kérdéseket. 1994 végén megszervezik a feldolgozás munkamenetét és elvégzik az első gazdasági és műszaki értékelést. A tényleges értékelésre aztán a nyitás után kerül sor.

(Autoref.)

Lásd még 334-335, 349, 354

Információkeresés

93/342

WADE, Stephen: PAPERS: a simple object-oriented text retrieval system = Educ.Inf. 11.vol. 1993. 1.no. 3-17.p. Bibliogr. 11 tétel.

PAPERS: egy egyszerű tárgyorientált szöveges visszakereső rendszer

Egyéni dokumentáció; Letöltés; Szoftver

A PAPERS interaktív szöveges visszakereső rendszer, amelyet egyéni dokumentációhoz, mint pl. online rendszerből letöltött bibliográfiai tételek fájljának használóbarát létrehozásához, kezeléséhez és kereséséhez fejlesztettek ki. A rendszert jelenleg arra használják, hogy a Sheffieldi Egyetem informatikai tanzékén a hallgatók számára a tárgyorientált programozási technikák fontosságát demonstrálják az interaktív szoftver tervezésében. E célból a szoftvert Turbo Pascal 6 nyelven fejlesztették ki, felhasználva a nyelv tárgyorientált eszközeit a szövegalapú ablakok, menük és dialógusdobozok programozásához. A rendszer megjelenése egy grafikus használói interfészre hasonlít, ami a hagyományos programozási technikákkal nehezen elérhető. A tárgyorientáció gondolata kiterjedt arra a módszerre is, ahogy a „háttérszoftvert” megírták; ennek az a következménye, hogy a rendszer viselkedését igényeihez igazíthatja bárki, aki ismeri a Turbo Pascalban használatos tárgyorientált programozás konvencióit.

A PAPERS-ben a keresési mechanizmusok a legjobb megfelelés szerinti modellen alapulnak, nem pedig a hagyományosabb és szélesebb körben használt Boole-féle megközelítésen. E keresési mechanizmus használata azt jelenti, hogy a PAPERS interfésze igen egyszerű; a keresés elvégzéséhez a használó természetes nyelven viszi be kérdését, a rendszer erre gyorsan reagál az adatbázis dokumentumainak rangsorolásával.

(Autoref.)

93/343

ATKINSON, Ross: Networks, hypertext, and academic information services: some longer-range implications = Coll.Res.Lib. 54.vol. 1993. 3.no. 199-215.p. Bibliogr.

Milyen távlati problémákat vet fel a hiperszöveg az egyetemi tájékoztató szolgálatok számára, a számítógép-hálózatok világában?

Egyetemi könyvtár; Hiperszöveg; Hivatkozás; Kommunikáció; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás

A tulajdonképpeni hálózatok számítógépek összekapcsolását szolgáló telekommunikációs eszközök.

A hipertext azért is megérdemli a könyvtárosok figyelmét, mert felhasználásának egyik legkézenfekvőbb és leggyakrabban leírt területe a bibliográfiai hivatkozás.

A nem szekvenciális (nem lineáris) jellegű hipertext szinte minden definíciója kiemeli. A szekvencia azonban alapvető összetevője a nyelvnek, tehát szekvenciák nélkül nem létezik írás vagy olvasás. Sokkal inkább arról van szó, hogy a hipertext lehetővé teszi az olvasónak, hogy a dokumentum egyes részeit kiemelje „eredeti” szekvenciájukból, a dokumentum szerzője által létrehozott kontextus(ok)ból, majd más kontextus(ok)ba helyezze, vagy azzal (azokkal) összekösse.

A szekvencia megváltoztatása a jelentés megváltoztatását hozza magával, amihez a hipertext az olvasónak hatalmat ad, de tudnunk kell, hogy az olvasónak egyébként is hatalmában állt, hogy korábbi szövegekkel hozza kapcsolatba az adott szöveget. A szövegek egymással való kölcsönös rokonsága és kapcsolata, az a tény, hogy minden szöveg más szövegek abszorpciója és transzformációja, vagyis az intertextualitás jelensége a XX. század második felében a filozófia és különösen az irodalomelmélet központi kérdésévé vált.

A hipertext nem szül intertextualitást, csupán megnöveli annak használhatóságát és hatását, pontosabban új szintagmatikai kontextusok könnyű létrehozását teszi lehetővé abban az értelemben, hogy megengedi, hogy bármely szöveget illetve szövegek csoportját alapvető összetevőire redukáljunk úgy, hogy ezeket az eleme-

ket új szekvenciákba rendezzük, illetve állítjuk helyre.

Ez a funkció sokféleképpen hasznosítható, a leggyakrabban említett felhasználás a bibliográfiai hivatkozás kibővítése. Teljes kiépítettségű hipertext hálózatoknak két idődimenzióban kell lehetővé tenniük az olvasást: egyrészt szinkronikusan, azaz a szerző által megalkotott formában, másrészt diakronikusan, egyfajta bibliográfiai olvasással, azaz azoknak a hivatkozásoknak az útján, amelyeket az adott szöveg idéz és amelyekből az szükségszerűen összeáll. A szerző által idézett összes cikk olvasható hipertext környezetben, olyan részeik is, amelyekre a szerző specifikusan nem hivatkozott. Az idézett forrás hivatkozásainak eredetijei is elérhetők, és így tovább.

És ezek csak az explicit hivatkozások. Az olvasónak valószínűleg módja lesz arra is, hogy implicit hivatkozásokkal is éljen, azaz hivatkozások új szövedékét hozza létre, amikor olyan szövegeket keres, amelyek a hálózaton elérhető fájlokban azonos jelsorozatokat használnak hasonló környezetben. A hálózatban való keresés ilyen módon alapvetően paraméterek definiálásából és redefiniálásából áll, úgyhogy az olvasó íróvá válik, aki új kontextusok útján új szövegeket hoz létre.

A hipertextnek ez az erőssége egyúttal legnagyobb potenciális hátrányává is lehet: végtelen hajlékonysága azzal fenyeget, hogy káoszvá változtatja a szöveget. A hipertextnek ezt, a torzulással szembeni védtelenségét már sokan felismerték. Így Ted Nelson, a hipertext egyik atyja, nem tartotta megengedhetőnek a befejezett, azaz a szerző által definiált hipertext további változtathatóságát. Az olvasás szintjén ugyanakkor minden megengedhető. Az olvasó kezében van az olvasás elsődleges kontrollja, amit viszont drámai mértékben megnövel a hipertext.

A szerzői kontroll csökkenése csak egy megjelenése annak a jelenségnek, amit az eredet eltűnésének nevezhetnénk. Ezt legvilágosabban az információ feltalálási helyének csökkenő fontossága illusztrálja. Az adatok átvitele olyan gyorsan történik a hálózatokon, hogy a felhasználó nem érzékeli a hozzáférés és továbbítás idejét. A hálózatokon emberek kommunikálnak, valójában azonban senki sem közvetlenül egy személlyel, hanem az általa írt szöveggel lép interakcióba. A hálózatokban megszűnnek a szövegek közötti különbségek, egyformán jelen-

nek meg a képernyőn. A szövegeket, amellyel kapcsolatba kerül az olvasó, a hálózaton már valaki megírta vagy lemásolta. Mindegy, hogy mikor készült a szöveg, az olvasó kapcsolatban áll vele, ami arra ösztönzi, hogy minden szöveget kurrensnek és minden szerzőt kortársának tekintsen.

Jay David Bolter „Writing Space” című könyvében ezzel kapcsolatban azt mondja, hogy az írás hierarchiája a nyomtatott kultúra terméke és a hipertext-hálózat teljes kiépülésével el fog tűnni. Egy újfajta dialógus alakul ki az író és az olvasó között. Ezzel a véleménnyel az szögezhető szembe, hogy a kommunikáció létrejöttéhez szükség van valamilyen előre rögzített hierarchiára, kánonokra és terminológiára. Hajlékonyság csak akkor lehetséges, ha vannak struktúrák, amelyekhez képest megengedjük a variációkat. A Bolter által vágyott dialógus ahhoz vezethet, hogy az író zsamokságát az olvasó zsamoksága váltja fel. Egy igazi párbeszédhez viszont az író által javasolt struktúrákhoz kell viszonyulnia az olvasónak, követve vagy elvetve azokat. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy a hipertext demokratizálja az információt és hallatlanul rugalmassá teszi szövegek alkotását és manipulálását. Éppen ebben nyilvánul meg az online korszak kihívása: kontrollra és szelekcióra szükség van, de – paradox módon – a felsőoktatási információs szolgálatok dolga az, hogy az olvasónak olyan mérvű szabadságot adjanak, amelynek birtokában figyelmen kívül hagyhatja ezt a kontrollt, sőt bizonyos körülmények között erre kifejezetten késztetniük kell az olvasót.

A mai formális kommunikáció eltűnése nem szükségszerű, bár a tudományos kommunikáció átalakulhat olyan informális véleménycserévé, mint amilyent a hálózatokon a levelező vitacsoportokban látunk. A hálózat homogenitása és neutralitása csökkenti a formális és informális kommunikáció közötti különbségeket, de a kontroll és a szekvencia fenntartásának érdekében szükség lesz valamilyen megkülönböztetésükre. Lesznek írások, amelyeket a terület szakértői (a szerkesztők) ajánlanak. Lesznek adatbázisok, vagy adatbázis-részek, amelyekben a szerzőjük által befejezettnek, a szakértők, lektorok által megfelelő színvonalúnak nyilvánított publikációkat találjuk. Az adott szakterületen dolgozó szakember ezeket fogja elsőnek megnézni. Ennek a folyamatnak az a kockázata, hogy a formális publikálás túlzott központosításához vezethet. Ha nincsenek egyedi folyóiratok, ha csak a for-

mális (publikációs) és az informális (vita-) csatorna áll rendelkezésünkre, és csak az adatbázisok tematikus fájljai kereshetők, ezek szerkesztőit szinte diktátori hatalommal ruházzuk fel. Ez a nyomtatott környezetben elkerülhető azzal, hogy a magfolyóiratok mellett továbbiakat is kiadnak. Ha valami ehhez hasonló nem történik meg a hálózatban, bekövetkezhet, hogy nem lesz helye az új, vagy népszerűtlen nézetek publikálásának.

A hipertext mindenestre megengedi majd, hogy az igazán jelentős „periferiális” publikációk hivatkozások útján kapcsolódjanak a magpublikációkhoz.

Az online eszmecsere archíválása kísértésének általában ellent kell állnunk, hiszen minden emberi megnyilatkozás válogatás nélküli megőrzése egyaránt értelmetlen a nyomtatott környezetben és a kifejlett hálózat körülményei között. Ezt a kérdést hasonlóan kell kezelnünk, mint a kéziratok megőrzésének problémáját. A megfelelő kritériumok szerinti válogatás nem a könyvtárosok, hanem az irattárosok dolga és ennek a hálózatban is így kell lennie.

A hálózat teljes kiépítettsége esetén megszűnik a monográfiák és a folyóiratcikkek dichotómiája, mindenekelőtt azért, mert az online publikáció nem igényli a periodikus jelleget, hiszen bármi publikálható abban a pillanatban, hogy elfogadták, publikálásra méltónak nyilvánították. Ugyanakkor az információs szolgálatok feladata, hogy a monográfiák és a folyóiratcikkek speciális előnyei beépüljenek az online környezetbe is. Ennek egyik módszere lehet a tudományos publikációk rétegelt felépítése. A legfelső réteg tartalmazhatja valamilyen bővített referátumot és a visszakereséshez szükséges eszközöket. Ez a réteg aztán össze lenne kötve a következővel és így tovább. Az indexelésnek, vagy más visszakeresési eszköznek az írás részévé kell válnia, amiben az egyetemi információs szolgálatoknak kell segíteniük az írókat.

Az egyes rétegek egyre több részlettel szolgálnának. A monográfiaként megjelenő munkák több réteget tartalmaznának, mint a folyóiratcikkeknek megfelelőik. A rétegeket bizonyos fokig szabványosítani kellene, hogy az olvasó – ismereteinek és igényeinek függvényében – eldönthesse, melyik réteghez nyúl először. Ez a dokumentumstruktúra valamennyit visszaadna az író elvesztett kontrolljából és tekintélyéből, mivel megengedné, hogy a szerző különböző fontosságot rendeljen a szöveg különböző részeihez.

Ebben a struktúrában háromdimenziós az olvasás: lineáris (egy-egy rétegen belül); hierarchikus (a rétegek között mozogva) és referenciális (a más szövegekhez kapcsolódó explicit és implicit hivatkozások dimenziójában). Az oktatók feladata, hogy ezekben a szövegekben az intertextuális kapcsolatok között vezessék a diákokat, biztosítva, hogy ne tévesszék szem elől a szabványos és a kanonikus kapcsolatokat, megtanítva őket ugyanakkor arra is, hogy ezeken túl is kiépíthetnek kapcsolatokat.

Az ilyen típusú írást persze meg kell tanulnia az íróknak is. Nemcsak idézni kell tudnia, de úgy kell kalauzolni az olvasóját az idézett művekben (pl. a mű másolatának segítségével), hogy az képes legyen kikövetkeztetni, milyennek tekintette és mennyire alkalmazta az adott forrást a szerző. Ugyanakkor az olvasónak ezen a téren is módot kell nyújtani eltérő szekvenciák kiválasztására.

Az online korszakban az író legalábbis az olvasóval egyenrangú szolgáltatásra méltó ügyfélné kell kezelni. Az információs szolgálatok központi feladata lesz annak biztosítása, hogy az információt olyan formában és olyan szabványos módon bocsássák rendelkezésre létrehozói, hogy gyorsan és jól hasznosíthatóan legyen hozzáférhető.

Valószínűtlen, hogy a tudományos publikálás területén a kereskedelmi kiadói ipar a mai uralkodó jellegét megtartsa. Az online korszakban ez gazdaságilag elfogadhatatlan és technikailag szükségtelen. Ezt a feladatot az egyetemeknek kell átvenniük. Biztosítaniuk kell, hogy a szakértői véleményezés megtörténjék, a szerkesztőbizottságok működjenek. A hálózatok elérésének ingyenesnek kell lennie az egyetemi polgárok számára és nem kereskedelmi célra. A szerzői jogokat az ott dolgozó oktatók tekintetében az egyetemeknek kell megkapniuk. Helyet kell ugyanakkor adni a magpublikációkon kívül eső publikációk infrastruktúrájának is.

(Koltay Tibor)

93/344

[GILĀREVSKIĀ] GILYAREVSKII, R.S. – SUBBOTIN, M.M.: Russian experience in hypertext automatic compiling of coherent texts = J.Am.Soc.Inf.Sci. 44.vol. 1993. 4.no. 185-193.p. Bibliogr.

Orosz tapasztalatok a hiperszöveg terén; koherens szövegek automatikus kompilációja

Gépi információkeresés; Hiperszöveg

Az orosz hiperszöveg-kutatás az algoritmikus navigáció kérdéseire összpontosít. A navigáció szabályai a gráfelmélet alapján kialakított hiperszöveg-csomópontok jellemzőin alapulnak. A navigáció nyomvonala felfogható nem-formális érvelésként vagy összefüggő szöveggént. A hiperszöveges rendszerek létrehozásánál speciális logikai és strukturális elemzési problémák merülnek fel, amelyeket először orosz kutatók vizsgáltak. A cikk ismerteti a következő orosz hiperszöveges rendszereket: HYPERLOG, HYPERNET, BAHYS, SEMPRO.

(Autoref.)

Lásd még 337, 354, 376

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

93/345

ALLEN, Frank R. – SMITH, Rita H.: A survey of telephone inquiries: case study and operational impact in an academic library reference department = RQ. 32.vol. 1993. 3.no. 382-391.p. Bibliogr.

Hogyan védekezhet az egyetemi könyvtár referenszrészlege a telefonon érkező ál-referenszkérdések tömege ellen?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Hatékonyság; Referenz; Telefon

A harmincezres „lélekszámú” Tennessee Egyetem központi könyvtárában megvizsgálták a referenszrészleghez befutó telefonhívásokat. Az eredmények szerint a hívásoknak mindössze 33,5%-a volt valódi referenszkérdés, a többi átadandó más részlegnek (17,8%), személyes (12,6%), a könyvtári nyitva tartásra vagy egyéb könyvtári tudnivalóra vonatkozó (11,4% ill. 6,3%) egyszerű „megvan-e” (7,6%) és néhány egyéb, köztük általában az egyetemre vagy a campusra

vonatkozó hívás, kérdés volt. Az összes hívás közel negyed–negyed része esett hétköznap délelőttre és délutánra, majd a hétközi délután, délelőtt, este és a hétköznap este következik. A referenszhívások megoszlása kissé más: 37, 36, 34% fut be hétköznap délelőtt, délután, este, míg hétközi délután fordított a sorrend (19, 18, 15%). A referenszhívások közel 10%-át a könyvtárosok, 11%-át a könyvtári asszisztensek és 28%-át a könyvtárban kisegítő diákok nem egyedül választották meg. A nem referenz kérdések közel 95%-át a diákok egyedül is meg tudták válaszolni.

A vizsgálat másik részét a matematikai módszerekkel való elemzés képezte. A tapasztalati és matematikai elemzések minden eredményét figyelembe véve tanulságok és ajánlások születtek: Meg kell változtatni a telefonkönyvekben szereplő „könyvtári tájékoztatás” részt: legyen egy szám az általános tájékoztatás céljára, a házi telefonkönyvekben pedig szerepeljenek külön a referenszrészleg mellékszámjai; a tájékoztató vonalra befutó referenszhívásokat át kell kapcsolni. Háromról kettőre kell csökkenteni a referenszrészleg vonalainak számát: így a személyesen érdeklődőket kevésbé szakítja meg a telefon, ugyanakkor csúcsidőben is csak a hívók 11%-a kap foglalt jelzést. A gyakorlottabb kisegítő diákok nagyobb számban alkalmazhatók az esti és hétközi telefonszolgálatban.

(Mohor Jenő)

93/346

BRISTOW, Ann: Academic reference service over electronic mail = Coll.Res.Libr.News. 53.vol. 1992. 10.no. 631-632, 637.p.

Tájékoztató szolgáltatás a felsőoktatásban az elektronikus posta révén

Elektronikus posta; Felsőoktatási könyvtár; Tájékoztató munka

Az Indiana Egyetemen, Bloomingtonban, 1987 óta, egy komplex elektronikus szolgáltatás keretében kínálják az elektronikus posta útján elérhető tájékoztató szolgáltatást, amelynek kihasználtsága nem volt jelentős, de nagyobb annál, mint amit néhány más egyetemi könyvtár tapasztalt.

A tanév egy viszonylag nyugodalmasabb időszakában, 1991. májusa és júliusa között az egyetem tájékoztatóit 51 olvasó, 330 kérdéssel kereste meg elektronikus posta útján. Huszonegy volt közülük oktató, 15 hallgató (egy alsóéves) és 15 egyetemi dolgozó. Egy felsőéves hallgató az egyetem elhagyása után, új lakhelyéről is tett fel kérdéseket.

A könyvtár, a felhasználók jobb azonosítása érdekében rövid felmérést készített (természetesen elektronikus posta útján). A következő kérdésekre kértek választ:

1. Nagy gyakorisággal és mennyiségben vagy csak alkalmasszerűen használ-e számítógépet (ideértve az elektronikus postát)?

2. Szokott-e személyesen vagy telefonon tájékoztatást kérni?

3. Ha igen, melyik formát tartja a legcélszerűbbnek?

4. Hogyan módosítható esetleg ez az elektronikus tájékoztatási forma?

A felmérés első tanulsága az volt, hogy az elektronikus posta a szokványostól eltérő viselkedést is hoz magával: a megkérdezettek 80%-a válaszolt a kérdésekre, 60% 24 órán belül. Ez egyúttal válasz volt az első kérdésre is: a legtöbben (ha nem is mindenki) gyakori számítógéphezhasználónak tekintették magukat.

A második és harmadik kérdésre adott válaszokból nehezebb volt általánosítani. Sokan használták a tájékoztatás mindhárom csatornáját, de legkevésbé a telefonos információkérést kedvelték, csak végszükség esetén tartották alkalmasnak. Sokan zavarónak érezték azt, amikor a személyes információkérést a telefon csöngése szakítja meg. Sokan fontosnak tartották viszont a személyes kapcsolatban a komplex kérdések pontosításának lehetőségét.

A negyedik kérdésre főként dicséretes és néhány módosítási javaslat érkezett.

A könyvtárosok gyakran aggódnak amiatt, hogy az elektronikus kommunikáció elszigetelődést és névtelenséget hoz magával. Ez a felmérés azonban megerősítette azt a tapasztalatot, hogy minden elektronikus postai cím mögött egy-egy személyiség áll, és hogy a legtöbben igen udvariasak.

A szolgáltatás eddigi gyakorlata és a felmérés alapján a következő tanácsok adhatók a hasonló vállalkozásba fogó könyvtárak számára:

1. Célszerű, ha az elektronikus posta útján biztosított tájékoztatás egy nagyobb, elektroni-

kus hálózati szolgáltatás (pl. egyetemi információs rendszer, online katalógus) része. Nem elég hatékony ugyanis, ha a szolgáltatást pl. a nyomtatott egyetemi újságban hirdetjük meg.

2. Ezt a szolgáltatást olyanok fogják használni, akik egész tevékenységükbe integrálták a számítógép használatát.

3. A szolgáltatást a lehető legrészletesebben kell leírni a felhasználók számára.

4. A leírásban szerepelnie kell annak is, milyen kérdésekre kaphatnak választ az olvasók, mi is a tájékoztató (referenz) szolgálat.

5. Le kell írni, milyen gyakran nézik meg a postát.

6. A postát rendszeresen meg kell nézni és ellenőrizni kell a válaszok elküldését. Az elektronikus posta útján kapott kérdések az adott témát legjobban ismerő tájékoztató könyvtárhoz kerülhetnek, nem pedig az éppen ügyeletben levőhöz.

7. Meg kell jelölni a válaszok forrását. (Itt a kollégák ellenőrizhetik a válaszokat.) Legcélszerűbb egyébként a legjobb nevű, legmegbízhatóbb forrást alapul venni.

8. Ez a szolgáltatás ösztönözni fogja más szolgáltatások, így a dokumentumszolgáltatás, adatbázisok stb. fokozottabb igénybevételét is.

(Koltay Tibor)

93/347

MÜLLER-SCHÜSSLER, Ursula – DELIN, Peter: Elektronische Informationsmittel für Öffentliche Bibliotheken. Teil 1 – fächerübergreifende Datenbanken = Buch Bibl. 45.vol. 1993. 5.no. 480-496.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Elektronikus tájékoztatási eszközök a közművelődési könyvtárak számára. 1. rész: általános adatbázisok

Állománygyarapítási tanácsadó; CD-ROM; Közművelődési könyvtár; Minerva -adatbázisokról [forma]; Tájékoztatói eszköz; Videotex

Németországban az 1993-as évben két tényező adott jelentős lökést az elektronikus információszolgáltatásnak. Az egyik az volt, hogy a videotex-hálózat hozzáférhető lett a személyi

számítógépekről és gyorsabbá vált; a másik, hogy a könyvkiadók felismerték, hogy a CD-ROM fontos információhordozó.

Már minden típusú közművelődési könyvtárban vannak kezdeményezések az elektronikus információközvetítés integrálására a hagyományos szolgáltatások körébe. Az új médiák terjedése miatt a könyvtári munka súlypontja egyre inkább az információközvetítésre tevődik át.

A perspektívákról ad képet pl. a „Computer select” című CD-ROM kínálata: egyetlen lemezen megtalálható 40 amerikai számítástechnikai folyóirat teljes szövege, 140 további folyóirat cikkeinek annotációja, 70 000 termék leírása, 12 000 intézmény profilja és egy 9000 fogalmat tartalmazó lexikon. Egy közös adatbázisban mindezek szövegében keresést lehet végezni. A CD-ROM-ot havonta aktualizálják, éves előfizetése csak 700 dollár. Egyetlen CD-ROM egy egész tájékoztatási központ funkcióját képes betölteni.

A jelen cikk szerzői – úttörőként – áttekintették a elektronikus információszolgáltatásban hasznosítható (többségében személyi számítógépes és CD-ROM) adatbázisok németországi piacát; rendszerezték, részben tesztelték az adatbázisokat. A cikksorozat ezen első részében az ún. általános adatbázisok összesen 78 tétel minerváját teszik közzé, kódokkal jelezve a hordozót; rövid ismertetést és a beszerzési, hozzáférési stb. tudnivalókat megadva, az alábbi csoportosításban:

1. Személyek és intézmények adatbázisai (ide tartoznak például az elektronikus telefonkönyvek; intézmények és szakemberek, közérdekű tanácsadást végző helyek címjegyzékei)

2. Helyi információk, polgári tájékoztatás (Berlin példáján; szociális és lakásügyi információk, helyismereti bibliográfia, cikkek teljes szövege)

3. Monográfiák (kiadói katalógusok, általános – nemzeti – bibliográfiák, könyvtárak online katalógusai, hálózatok központi katalógusai, szakbibliográfiák)

4. Audiovizuális anyagok (hanghordozók, filmek, videók katalógusai, indexei, kalauzai)

5. Folyóiratcikkek és azok beszerzési lehetőségei (lelőhelyei)

6. Hírlapcikkek indexei, referátumai

7. Hírlapok és hetilapok, híryanagok teljes szövege

8. Általános segédletek (életrajzok, országok, történelem)

Az elektronikus publikálás ez utóbbi (8.) kategóriát változtatta meg a legerőteljesebben. Az adatbázisok lehetővé teszik a gyorsan avuló adatok folyamatos aktualizálását, részlexikonok és évente aktualizált elektronikus kiadványok megjelenését. A segédletek ilymódon egyfajta periodikus jelleget kapnak. A többdimenziós keresési lehetőségek következtében a segédletek korábbi merev típusai is eltűnnek, pl. egy életrajzi lexikonban téma szerint is lehet keresni, vagy egy szaklexikonban személynévre. További perspektívát jelent az audiovizuális információk és szövegek kombinálása. A video ebben csak átmeneti megoldás; becslések szerint tíz év múlva a CD-I, az interaktív kompakt lemez térhódítása várható.

(Hegyközi Ilona)

93/348

CHELTON, Mary K.: Read any good books lately? Helping patrons find what they want = Libr.J. 118.vol. 1993. 8.no. 33-37.p.

Hogyan segítsünk az olvasónak a megfelelő könyv kiválasztásában?

Kommunikáció -használókkal; Olvasásra nevelés; Szépirodalom; Tárgyi feltárás

Az USA-ban, ahol a virtuális könyvtár felé tartanak, az utóbbi két évtizedben háttérbe szorult az olvasóknak való tanácsadás. Az ALA 1987-es irányelveiben ismét rögzítette, hogy a közművelődési könyvtár feladata a populáris dokumentumok szolgáltatása.

A szórakozás céljából olvasó felnőtt olvasók kedvéért a könyvtárosok újra felfrissítik a különböző tanácsadási technikákat. A referenzs-interjúhoz hasonlóan nyitott kérdésekkel érdeklődnek az olvasók korábbi kedvelt műveiről. Ezeket aztán „összehasonlítják” különböző műfaji és tematikus kategóriákkal. Mindehhez ismemiük kell a kereskedelmi kiadást és a populáris kultúrát, a műfajok tagozódását (pl. a technothriller nem azonos a hagyományossal). A könyvajánlás technikáját elsajátítandó érdemes gyakorolni kb. 40 szavas, egymondatos annotációk megszerkesztését (amelyek persze hagynak felfedezni valót az olvasónak is).

3000 kötet felett feltétlenül szükség van reklámra, stratégiai helyen – például a bejáratnál, a kölcsönzőpultnál. A kereskedelemben ismert technikák (pl. időnként cserélt tematikus állványok) jól alkalmazhatók. A dokumentumok mellett tematikus könyvjegyzékek szerepeltetése jól érzékelteti a gyűjtemény további kínálatát. A könyvek elrendezésében a tág tematikus kategóriák (pl. számítógépek, barkácsolás, gyermekgondozás, álláskeresés) váltak be. A műfajok címkékkel jelölhetők.

Az olvasók számára leíró és értelmező jellegű, szóbeli könyvismertetések is tarthat a könyvtáros vagy más szakember, de akár egy-egy olvasó is. Az ismertetést célszerű alapvető dolgokkal kezdeni (a szerző életútja, a mű helye munkásságában, milyen díjakat nyert, stb.).

Vannak elektronikus szolgáltatások is e téren. 1992-ben indult az OCLC és a Kongresszusi Könyvtár közös programja a szépirodalomhoz való tárgyi hozzáférés javítására. Adatbázisa jelenleg 5500 tételt tartalmaz; műfaj, színhely, szereplők, téma szerint lehet keresni benne. A Dynix online katalógusa is nyújt hasonló lehetőséget. Egyes könyvtárak elsősorban gyerekek számára fejlesztettek ki ilyen jellegű hozzáférési pontokat, de ezek könnyen adaptálhatók felnőtt olvasók számára. A könyvtárosokat elektronikus konferenciák, fórumok stb. is segítik.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 355, 374

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

93/349

MITCHELL, Janet: OCLC interlending and document supply services. A review of current developments = Interlend.Doc.Supply. 21.vol. 1993. 1.no. 7-12.p.

Az OCLC könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltató tevékenysége. Az újabb fejlemények

Dokumentumszolgáltatás; Gépi könyvtári hálózat; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel;

Központi katalógus -online; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások átvétele

Az 1971 óta létező OCLC könyvtárközi kölcsönzési (ILL) alrendszerét 1979-ben kezdte 12 könyvtár tesztelni, amikor ehhez 4 millió bibliográfiai rekord és 40 millió lelőhely-adat állt rendelkezésre. 13 évvel később 460 millió lelőhely-adat szól 45 országban található 27 millió címről és az OCLC alrendszerét 4600 könyvtár használja évi 6 millió feletti könyvtárközi kölcsönzés során. 1990-ben az OCLC megindította az első rendszernek a PRISM rendszerrel való váltási akcióját, melynek során 1992. dec. 12-én leállította az eredeti alrendszert és dec. 14-én, hétfőn elindította a PRISM ILL-t, amely lényegében nem különbözik az elsőtől.

A felhasználó továbbra is három online eszközhöz fér hozzá:

- az OCLC adatbázishoz bibliográfiai adatellenőrzés céljából;

- az ILL tranzakciós fájlhoz a kérések és kölcsönzések lebonyolítására és nyomkövetésére;

- a név- és címtárhoz könyvtárak, kiadók, dokumentumszállítók adataiért.

A PRISM környezet jobb keresési lehetőségeket (böngészést és navigálást) és szerkesztési képességeket nyújt a használónak. Az eredetileg zárt, magán-távadatkezelési hálózatot felváltotta az X.25 csomagkapcsolt hálózat, amely az USA-ban az Internethez kapcsolódik és tervezik az NREN (National Research and Education Network) kapcsolatot is.

Európában a JANET, illetve az IXI (International X.25 Infrastructure) nyújtja a nemzeti nyilvános hálózatok kapcsolódási lehetőségét. Európában elsőként (1985-ben) a BLDSC használta az OCLC ILL alrendszerét, majd csatlakozott a dán kölcsönzési központ, a francia Centre de Prêt és az INIST, valamint 47 önálló könyvtár 11 országból.

Az OCLC nemrég publikált stratégiai tervnek fő elemei: a PRISM online környezete, az új hálózat, és új referenz-szolgáltatások bevezetése. Ezek közül elsőként az EPIC jelent meg, amely számos adatbázisban (köztük az OCLC online egységes katalógusában) tesz lehetővé tárgy- és kulcsszavas valamint Boole-keresést, majd ennek felhasználó-orientált változata következett, a FirstSearch. Ezeket egészíti ki a Con-

tentsFirst és az ArticleFirst, előbbi a friss folyóiratszámok tartalomjegyzékét, utóbbi egy szerző vagy egy tárgykör cikkeit teszi online elérhetővé, amit a forrás- és a lelőhely-megállapítás (ennél a FirstSearch még figyelmeztet is, ha a dokumentum a saját könyvtárban megtalálható), majd a könyvtárközi kölcsönzés követhet. Ezt a tervek szerint az OCLC Dispatch segíti, amely először az ArticleFirsthez kapcsolódva nyújtja a dokumentumszállítók ajánlatát és a megküldési mód (e-mail, fax) választásának lehetőségét, és ide kapcsolódik majd az ILL mint választható szállító is.

Az OCLC további célja egy olyan gateway kifejlesztése, amely segítségével egy Unix környezetben működő helyi könyvtári rendszer (esetleg egy campus-hálózat) egy belépési ponttal az OCLC teljes menüjét elérheti, használhatja. A kilencvenes évek könyvtárának a tulajdonlásról a hozzáférést kell a hangsúlyt áthelyeznie és az OCLC új fejlesztései erre a kihívásra válaszolnak.

(Mohor Jenő)

93/350

COSTERS, Look – KOOPMAN, Sjoerd: The Dutch RAPDOC project. From interlibrary loan to electronic document delivery = Interlend.Doc. Supply. 21.vol. 1993. 1.no. 4-6.p.

A holland RAPDOC program; a könyvtárközi kölcsönzéstől az elektronikus dokumentum-szolgáltatásig

Alakfelismerés; Dokumentumszolgáltatás; Gépi könyvtári hálózat; Könyvtárközi kölcsönzés -bel-földi

Az 1969-ben alapított és 1986 óta magánalapítványként működő holland PICA rendszer tagjainak és résztvevőinek a következőket nyújtja:

- online osztott katalogizálási rendszer, kb. 200 részt vevő könyvtár munkája eredményeként mintegy nyolcmillió rekord (könyv, időszaki kiadvány, a-v anyag stb.), a nemzeti bibliográfia is a rendszeren keresztül készül;

- könyvtárközi kölcsönzési rendszer, több mint 300 résztvevővel, teljes cím- és lelőhely-információkkal, félmillió kérést kezel;

- online kereső rendszer, azaz különböző referenz-adatbázisok elérési lehetősége;

- Pica helyi könyvtári rendszer, azaz szteroid hardvert és saját fejlesztésű, OPAC, szerzeményezési, adminisztrációs és kölcsönző modulból álló szoftvert tartalmazó csomag.

Az utóbbi két év a technikai infrastruktúra fejlesztésével telt, és létrejött a helyi rendszerek kapcsolódási lehetősége a Pica központi rendszerhez. A további fejlesztés (többek között a felsőoktatási-kutatási hálózathoz – SURFnet – való csatlakozás, a könyvtári rendszerek új verziója) célja: a szoftver- és rendszerintegráció; a keresési lehetőségek szabványosítása; az adatátviteli szabványosítás (OSI); és a végfelhasználó online hozzáférési lehetőségeinek javítása.

A könyvtárközi kölcsönzési rendszer elemzése szerint az évi 350 ezer folyóiratcikk-kérés 85%-a mintegy 7000 címre hivatkozik. A vizsgálat szerint a dokumentumok megküldése nem volt elég gyors. Mindezek alapján hívta életre a Pica és 19 holland nagykönyvtár (a minisztérium anyagi támogatásával) a RAPDOC programot, melynek célja, hogy 7000 szakfolyóiratról a kért cikket – elektronikus úton – 24 óra alatt eljuttassa. Az 1991-ben élő kb. 27 000 címből kiválasztott 7000 szakfolyóirat évente 630 ezer cikket jelent. Az anyag közel fele orvosi-élettudományi, 19%-a alkalmazott tudományi, 13-13%-a természet- illetve társadalomtudományi, 5%-a humán jellegű.

A cikk-adatbázist a Pica a Swets und Zeitlinger céggel együttműködve építi, és a mag-gyűjteményt külön adatbázisként kezeli. A felhasználó menüvezérelt keresési lehetőséget kap mind a helyi, mind a központi adatbázishoz, ennek nyomán kérheti a dokumentumot helyben, illetve a központi rendszeren keresztül. A központ tárolja a kérő címét, és megállapítja a kérés lelőhelyét, azt oda továbbítja. A lelőhelyen előveszik az eredeti dokumentumot és scanner segítségével betáplálják a rendszerbe. Az így „elektronizált” dokumentumot a helyi szerver ideiglenesen tárolja, és közli a központtal, hogy a dokumentum továbbításra kész. A központi rendszer a megfelelő időpontban történő továbbításra besorolja a „küldeményt”, amely a SURFnet hálózaton jut el az igénylő könyvtárhoz, ahol ideiglenesen tárolják. A felhasználó e-mail értesítést kap és a dokumentumot lehívhatja saját munkaállomására.

A RAPDOC főbb jellemzői:

- nem kereskedelmi szolgáltatás, hanem 19 résztvevő könyvtár zárt köre, a Pica nem szolgáltat dokumentumokat, hanem az együttműködést segíti;

– jó minőségű másolatok szolgáltatására törekszik, ezért nem használ fax-technológiát, hanem a munkaállomások scannereit és lézer-printereit veszi igénybe;

– célja csak a dokumentumok gyors eljuttatása, és nem azok tartós tárolása.

Ma még nem világos, hogy a gazdaságosság szempontjából a többszöri szkennelés vagy a tartós tárolás az előnyösebb.

(Mohor Jenő)

Lásd még 386

Dokumentációs eljárások és termékeik

93/351

HOLLEY, Robert P.: National bibliography as national memory: is popular culture forgotten? = Int.Cat.Bibl.Cont. 22.vol. 1993. 1.no. 13-17.p. Bibliogr.

A nemzeti bibliográfia mint a nemzet emlékezete. Elfeledkezhetünk-e a populáris kultúra kiadványterméséről?

Bibliográfiai számbavétel; Nemzeti bibliográfia; Szórakoztató irodalom

A nemzeti bibliográfiákat a nemzet emlékeztetének szokás nevezni. Az Egyesült Államokban azt vizsgálták, hogy hatékony-e a populáris kultúra termékeinek bibliográfiai számbavétele. Mivel az USA-ban nincs hagyományos nemzeti bibliográfia, az OCLC adatbázisában végeztek keresést. Azt tapasztalták, hogy sok, széles körben terjesztett kiadvány kevés könyvtár állományában szerepel, vagy egyáltalán nincs regisztrálva. Egy kis példányszámú tudományos folyóirat vagy verseskötet, egy disszertáció sokkal nagyobb valószínűséggel regisztráltatik, mint azok az olcsó, használóra orientált kiadványok, amelyekkel a lakosság nagy százaléka találkozik.

Egyedül a *hírlapok* regisztrálása megoldott. A United States Newspaper Program (USNP) keretében, a National Endowment for the Humanities finanszírozásában kb. 300 ezer címet szisztematikusan regisztrálnak és megőriznek.

A *tömegpiaci kiadványokat* (periodikumok és olcsó könyvek) főként a szupermarketek terjesztik. Egy szupermarket kínálatát (55 folyóirat és 16 könyv) mint mintát vizsgálva kiderült, hogy a könyvek 12,5%-a és a folyóiratok 81,8%-a szerepel az OCLC adatbázisában. A könyvek bekezdését segíti a Kongresszusi Könyvtár CIP programja, a periodikumokét pedig a National Serial Data Program (NSDP), amely az ISSN-eket osztja ki. Ötvennél kevesebb lelőhely esetén vizsgálták a folyóiratok példányszámát is. A nem regisztrált folyóiratok esetében ez átlagosan 625 ezer volt, a csak az NSDP által regisztráltaknál átlagosan 1 250 000.

Az *erotikus dokumentumokkal* kapcsolatban felmerülnek a szellemi szabadság és a könyvtári gyűjtésre való alkalmasság kérdései. A vizsgálat szerint a női magazinok számbavétele hatékony, ugyanez nem áll a férfiaknak szóló magazinokra. Két, könyvtári kiadványban megjelent folyóirat-bibliográfia 15 tételét vizsgálva az derült ki, hogy a legtöbb könyvtár a Playboy-t jelentette, a folyóiratok egyharmadát csak az NSDP regisztrálta, 27%-uknak nem volt lelőhelye megadva. – Ezután egy 61 tételes ajánló bibliográfiát alapul véve elemezték a szigorúan felnőtteknek szóló videofilmek (köztük 2 mozifilm és 5 dokumentumfilm; ezek egyikének volt a legtöbb lelőhelye) regisztrálását. Az OCLC adatbázisában csak 16,4%-uk szerepelt. A jövő kutatói speciális bibliográfiákban – mint az említett ajánló bibliográfia – rájuk bukkanhatnak ugyan, de magukat a dokumentumokat csak nagy nehézségek árán tudják majd megszerezni.

A populáris kultúra termékei könnyen és olcsón beszerezhetőek lennének. Előállítóikat a gazdasági nyereség vezeti, a jövő számára való megőrzésük nem céljuk. Valószínűleg a Kongresszusi Könyvtár a szerzői jogi procedúra alkalmazásával meg is kapja e dokumentumokat, és úgy dönt, hogy nem veszi őket állományába. Az egyetemes bibliográfiai számbavétel és hozzáférhetőség nemcsak a könyvtárosok által elfogadhatónak minősített művekre vonatkozik. A bibliográfiákban mindent regisztrálni kell, ami elterjedt kulturális jelenséget képvisel, az értékről döntsön a jövő.

Hasonló vizsgálatot lenne érdemes elvégezni többek között a képregények, a számítógépes programok, a helyi csoportok kiadványai, a tévéműsorok videofelvételei, a populáris zene stb. területén is.

(Hegyközi Ilona)

93/352

OKÁLOVÁ, Mária: Literárna produkcia národnostných menšín na Slovensku a jej odraz v automatizovanom systéme slovenskej národnej bibliografie = Kn.Inf. 25.roč. 1993. 5.no. 218-221.p.

A szlovákiai kisebbségek irodalmi termése és annak tükröződése a szlovák nemzeti bibliográfia automatizált rendszerében

Nemzeti bibliográfia; Nemzetiségi irodalom

A Szlovák Nemzeti Bibliográfia automatizált rendszerébe betáplálják a nemzeti kisebbségek irodalmi termésének rekordjait is.

A könyvek sorozata 1977 és 1991 között 3600 magyar nyelvű dokumentumot regisztrált, s ez 14%-a az automatizált rendszerbe betáplált összes rekordnak. A folyóiratrepertóriumnak – személyzet hiánya miatt – bizonyos nehézségei voltak a feldolgozással. Emiatt 1979 és 1980, 1982 és 1985, továbbá 1989 és 1990 között hézagossá a magyar nyelvű cikkek reprezentációja az adatbázisban. 1991 óta a dunaszerdahelyi járási könyvtár végzi a cikkek feldolgozását az általános válogatási szempontok alapján. 1991-ben 3 ezer cikkfelvétel érkezett Dunaszerdahelyről e kooperáció keretében.

A ruszinok (ukránok) szlovákiai könyv- és folyóirattermése sokkal szerényebb a magyarokénál. A Szlovák Pedagógiai Könyvkiadó eperjesi tagozata egyedül lát el ruszin (ukrán) kiadási funkciókat. Bedolgozók segítségével eddig 314 könyv és évente 400-500 cikk került be a bibliográfiai rendszerbe.

Ez a munka tovább fog folytatódni, azonban a válogatás kritériumait szigorítani kívánják.

(Futala Tibor)

93/353

WOOD, D.N. – SMITH, A.W.: SIGLE: a model for international co-operation = Interlend.Doc. Supply. 21.vol. 1993. 1.no. 18-22.p.

A SIGLE, a szűk publicitású anyagok nemzetközi együttműködésre épülő adatbázisa

Központi katalógus -online; Nemzetközi tájékoztatási rendszer; Szűk publicitású irodalom

A szürke irodalom, amit szoktak fél-publikusnak, nemhagyományosnak is nevezni, vagy meghatározását példa-felsorolással (jelentések, konferencia anyagok, preprintek stb.) helyettesíteni, leginkább úgy definiálható, mint olyan anyag, amely a normál könyvkereskedelem csatornáin el nem érhető. Gyakran jellemzi a kisnyomtatvány-forma vagy a mikroformátum, általában alacsony fokú a publicitása, a bibliográfiai ellenőrzése és a könyvtári hozzáférhetősége. Ugyanakkor nagy iránta az érdeklődés és értékes a tartalma, gyakran 12-18 hónappal előzi meg információtartalma a cikk vagy könyv formájú megjelenést.

Tervszerűen alig néhány nagy intézmény gyűjti: pl. a francia INIST, az angol BLDSC. Az utóbbi (még BLLD korában) működött együtt az Európai Közösség (EK) Bizottságával a szürke irodalom problémáiról szóló szeminárium megrendezésében, még 1978-ban, melynek eredményeként létrejött 1980-ban a SIGLE (System for Information on Grey Literature in Europe; Európai Információs Rendszer a Szürke Irodalomról). A SIGLE alapvető célja a hozzáférés biztosítása, ám ehhez a bibliográfiai feltárás is szükségeltetik: a központi adatbázis az EK-n belül a BLAISE, egyébként az STN International hostjain érhető el. A nemzeti központok azért felelnek, hogy az adott dokumentum az adatbázisban jelzett helyen valóban hozzáférhető legyen (a központi adatbázist jelenleg egy olasz cég tartja üzemben).

1985-ben, amikor az EK-finanszírozás megszűnt, a program fenntartása érdekében a résztvevő nemzeti központok létrehozták a Szürke Irodalom Hasznosításának Európai Egyesületét (European Association for Grey Literature Exploitation – EAGLE). A résztvevők (Belgium, Franciaország, Németország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia és az Egyesült Királyság) különböző megoldásokat alkalmaznak a vállalt feladatok teljesítésére, aminek fejében minden központ ingyen használhatja az adatbázist. Mások számára kereskedelmi alapon áll rendelkezésre, és a CD-ROM változat is elkészült.

Az évente átlag 35 ezer rekorddal növekvő adatbázis kb. 225 ezer dokumentum adatait tartalmazza, 1980-tól a természet- és alkalmazott tudományok, 1984 óta a társadalomtudományok köréből is. Leíró katalogizálása az INIS, tárgyi osztályozása a COSATI (International Nuclear Information System, ill. Committee on Scientific and Technical Information) rendszerein alapul. Az adatbázis annotációkat és tárgyszavakat nem tartalmaz, de más nyelvű dokumentumok angol címfordítását közli.

Az egyes országokon belül a központok szerepe nem azonos. A BLDSZC szinte korlátlanul gyűjt és forgalmaz, az INIST nagyobb hangsúlyt fektet a természettudományi és műszaki kutatási jelentésekre, Németország pedig eddig kevés érdeklődést mutatott a társadalomtudományi szürke irodalom iránt. Kétségtelen, hogy ez a három ország illetve központ tette eddig a legtöbbet a rendszerért (létrehozásáért, működéséért, feltöltéséért egyaránt), ám sem a használatot, sem a részt vevők körét nem kívánja a SIGLE korlátozni.

Az EAGLE, ha lassan is, de kifejlődött addig a pontig, hogy immár a nemzetközi együttműködés modelljének tekinthető. Szervezete megalapozott és rugalmas, anyagi háttere megfelelő, vezetési struktúrája hatékony, és készülnek azok a módosítások, amelyek az EK tagországokon kívüli részvételt is lehetővé teszik.

(Mohor Jenő)

93/354

MILLONIG, Harald: Zeitschriftennachweise auf CD-ROM = ABI-Tech. 13.vol. 1993. 2.no. 107-119.p. Bibliogr. 7 tétel.

Res. angol nyelven.

Folyóiratok adatait tartalmazó CD-ROM-ok összehasonlító elemzése

Adatbázis; CD-ROM; Folyóiratkatalógus; Információkeresési rendszer értékelése; Könyvkereskedői katalógus

Németországban tervezik a Zeitschriftendatenbank (ZDB, a folyóiratok országos központi katalógusa) kiadását CD-ROM-on. Ezt előkészítendő elemezték a következő négy, hasonló CD-

ROM terméket: Ulrich's Plus (kiadója a Bowker), ISSN Compact (ISDS ügynökség), Boston Spa Serials (British Library Document Supply Centre), Myriade (Centre National du Catalogue Collectif National). Az első kettő kiadói katalógus, a második kettő központi katalógus; az első három az Online Computer Systems, Inc. (OCS) terméke. Az elemzést a következő két szempont alapján végezték: az adatbázis áttekinthetősége (funkcionalitása és a keresés pontosításának technikája) és az adatok következetes volta. Az eredmények: az adatok következetessége nem kielégítő, mivel a (fél)automatikus minőségellenőrzésre nem kerül sor az adatok előkészítése során; az OCS adatbázisai áttekinthetőbbek, mint a Myriade; a két kiadói termék funkcionális szempontból jóval felülmúlja a két könyvtárit. A közepesnél nagyobb folyóirat-állománnyal rendelkező könyvtáraknak ezért az ISSN Compact vagy az Ulrich's beszerzése célszerű.

(Autoref.)

93/355

SCHREIBER, Klaus: Informationsmittel für Bibliotheken. Ein neuer Informationsdienst von Bibliothekaren für Bibliothekare = Bibliotheksdienst. 27.vol. 1993. 5.no. 652-656.p.

Informationsmittel für Bibliotheken – új német folyóirat a tájékoztatási segédletek ismertetésére

Folyóirat -könyvtári; Recenzió; Tájékoztatási eszköz

Az újonnan megjelenő bibliográfiákról és más információs eszközökről húsz éven át (1974-1993) a Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie című, a szakkönyvtárosok részére szerkesztett folyóirat állandó rovata nyújtott rendszeres tájékoztatást Válogatott bibliográfiák és más tájékoztatási művek címmel. E rovat terjedelmét a növekvő számú és új, számítógépes formában megjelenő információs eszközök szétfeszítették, ezért szükségessé vált, hogy átalakított formában és új cím alatt (Informationsmittel für Bibliotheken, IFB) önálló kiadványként jelenjen meg.

Az IFB nemcsak a szakkönyvtárak, hanem minden könyvtártípus számára áttekintést és értékelést kíván nyújtani az új információs eszközökről. Elsősorban az állománygyarapítást végző

könyvtárosok segédeszköze, de segítséget nyújt a könyvtárosképző intézmények oktatóinak, hallgatóinak és minden gyakorló könyvtárosnak is. Egyaránt referálja a nyomtatásban, a mikro- és a számítógépes formában megjelent információs eszközöket, az utóbbiak esetében magas árak miatt különösen fontosnak tartja a beható kritikai ismertetést. Az információs eszközök minden típusát ismerteti, de nem azonos mértékben. Kiemelten foglalkozik a széles körben használt típusokkal, mint pl. a bibliográfiák, címtárak, médiakatalógusok, életrajzi információk (de visszafogottabb a személyi bibliográfiák nagy tömegével szemben), enciklopédiák, a kézikönyvek minden fajtája (de a könyvtári gyakorlatnak megfelelően válogatva) stb.

Az IFB az anyag kiválasztásánál tekintettel van azok szélesebb vagy szűkebb körű használatára: a csak szűk területen használt specifikus eszközöket nem ismerteti.

A válogatás kiterjed a német mellett minden nyugati nyelvre. Természetesen a német nyelvű művek dominálnak, de a kiválasztás nem követi az angol nyelvterületű könyvtárak gyakorlatát, ahol csak néhány kiemelkedő tudományos könyvtárban veszik számba a nem angol nyelvű információs eszközöket.

Az ismertetésnek több formáját használják, leggyakoribb a tömör, de értékelő recenzió. Számítógépes tájékoztató eszközök esetében megszerkesztett adatlap teszi lehetővé a főbb mutatók gyors áttekintését.

A recenziók teszik ki az IFB terjedelmének túlnyomó részét. Közölnek még

- tanulmányokat a könyvtárak tájékoztatói gyakorlatáról és az információs eszközök elméleti kérdéseiről,

- közlik az információs eszközökkel foglalkozó (főleg angol–amerikai) szaklapok tartalomjegyzékét,

- minden füzet regisztere tartalmazza az az évben megjelent cikkek kumulatív jegyzékét, az év végén pedig az előző évek kumulatív jegyzékét az öt éves összesítés megjelenéséig.

(Katsányi Sándor)

93/356

ZAHN, Peter: Kirchenväter-Texte im CD-ROM-Speicher. Alte und neue Wege zur Ermittlung von Handschriften-Fragmenten = ABI-Tech. 16.vol. 1992. 3.no. 417-427.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven.

A patrisztikus irodalom CD-ROM-on. A kézirat-töredékek azonosításának régi és új módszerei

CD-ROM; Írástörténet; Kézirat; Ősnyomtatvány; Teljes szövegű adatbázis

A középkori kéziratok és ősnyomtatványok katalogizálása a tudományos feldolgozást végzőktől magas szintű képzettséget és tapasztalatot kíván meg, különösen áll ez a kézirat- (és ősnyomtatvány-) töredékek szövegének meghatározására. A szerző nyaralása során Elba szigetén talált egy 10. századi Augustinus-töredéket, és ennek a példáján írja le, hogy hagyományos módszerrel milyen nehéz volt az azonosítása. Az elengedhetetlen paleográfiai ismeretek mellett jártasnak kell lenni a hagyománytörténetben, az egyes kiadásokban, az irodalom- és szövegtörténeti másodlagos irodalomban. Új megoldást kínál mindegyik szöveges CD-ROM adatbázis. A „CETEDOC Library of Christian Latin Texts (CLCLT)” olyan kombinált keresést és keresési sebességet tesz lehetővé, amilyenről eddig álmodni se lehetett. Nem is lesz már ezután szükség a sokoldalúan képzett, több nyelven beszélő tudós kézirat-specialistákra a töredékek kutatásához?

(Autoref.)

93/357

MAYER, Renate: Computerunterstützte Übersetzung: Aufgabe, Marktübersicht und Trends = Nachr.Dok. 44.vol. 1993. 3.no. 141-148.p.

Res. angol nyelven

Gépi fordítás: a megoldandó feladat, piaci áttekintés és trendek

Adatbázis; Gépi fordítás; Szoftver; Terminológia

Piacutató intézetek megállapították, hogy egyre több dokumentumról készül fordítás, ezért jelentős igény van a fordítási segédletekre. Gyorsan, kedvező áron és korrekt módon számítógépes segítség nélkül ma már nem lehet dolgozni.

Például ha az ezredfordulóra az EFTA-tagországok és egyes kelet-európai államok tagjai lesznek az Európai Közösségnek, a hivatalos nyelvek száma 15-re emelkedik, és a fordítóknak 210 nyelvpárral kell majd dolgozniuk.

A műszaki fordítók munkamódszereinek leírása után a cikk összehasonlítja a manuális és a gépi fordítási teljesítményt, és egyes gépi fordítást végző rendszerek jellemzőit. Végül „számítógépes terminológiai tevékenység” összefoglaló cím alatt elektronikus szótárakat és terminológiai adatbázisokat ismertet és hasonlított össze.

(Autoref. alapján)

Lásd még 309, 347

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

93/358

CART, Michael: Here there be sanctuary. The public library as refuge and retreat = Public Libr. Q. 12. vol. 1992. 4. no. 5-23. p. Bibliogr.

A közművelődési könyvtár mint menedékhely

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Szolgáltatások

A szerző elgondolkozik a közművelődési könyvtár szerepéről a változó társadalmi-gazdasági és politikai körülmények közepette. Visszaemlékszik, hogy gyermekként szülővárosa kis könyvtára menedéket nyújtott számára, és hogy az 50-es években találkozott először e könyvtár használóiként gazdaságilag hátrányos helyzetűekkel. A 60-as évek végétől jelentősen megnőtt a hajléktalanok száma. Ennek gazdasági és társadalmi okai közé tartozik például a szociális intézményeket megszüntető mozgalom, a szegények kiszorulása a lakáspiacról, a csökkenő munkaerőpiac és a növekvő drogfogyasztás. Mindezek a jelenségek, úgy véli, a közkönyvtárakat menedékké változtatták. Ezzel összefüggésben megemlíti a hajléktalanok és más hátrányos helyzetűek (kulcsos gyerekek, idősek) közkönyvtár-használatának garantálásával kapcsolatos, legutóbbi bírósági eljárásokat. Anekdotázva visszaemlékezik saját könyvtárgazgatói tapasztalataira,

amikor e növekvő lakossági csoport képviselőivel találkozott. Végül szól a társadalmi szerkezet változásairól, amelyek a bevándorlási szabályokra is hatással vannak. Arra a következtetésre jut, hogy a könyvtáraknak újfajta társadalmi összetartó szerep kell, hogy jusson most, amikor egyébként a társadalom széthullása figyelhető meg. Felhívja a könyvtárosokat, hogy megelőzőképpen működjenek együtt más társadalmi és közösségi intézményekkel a hátrányos helyzetűek ügyét képviselve, és a könyvtárat mint az egyre színesebbé váló társadalom semleges intézményét tartsák fenn. Így a közkönyvtár továbbra is létfontosságú szerepet tölthet be mint menedék, egy valóban mindenki számára nyitott intézmény.

(Autoref.)

93/359

REINITZER, Sigrid: Vorstellung des Blindencomputerarbeitsplatzes an der Universitätsbibliothek Graz = Mitt. Ver. Österr. Bibl. Bibl. 46. vol. 1993. 1. no. 28-30. p.

A grazi egyetemi könyvtárban vakok számára létesített számítógépes munkahely bemutatása

Egyetemi hallgató; Terminál; Vak könyvtárhasználó

A grazi egyetem arra törekszik, hogy oktatási létesítményeit a tartomány hátrányos helyzetű polgárai számára is hozzáférhetővé tegye. Legutóbb a Tudomány- és Kutatásügyi Minisztérium támogatásával – Ausztriában az első könyvtárként – létrehozta egy olyan számítógépes munkahelyet, ahol testi fogyatékosok és látásérültek olvashatnak. Ehhez szkennelvel beviszik könyvek és folyóiratok szövegét. Az output négy lehetséges formája:

1. beszéd – a szkenneléssel bevitt német, angol és francia szövegek meghallgathatók, kazettára átvehetőek és sokszorosíthatók; lehetőség van a szavak betűztetésére;

2. Braille – a szöveget speciális szoftver segítségével konvertálják, speciális papírra nyomtatják;

3. képernyő – erősen (2-4-6-szorosan) felnagyított formában, egér használatával;

4. lézeryomtatás.

Az input formái kombinálhatók is, pl. a Braille beszéddel, vagy a képernyő-nagyítás beszéddel, az érthetőség fokozása érdekében.

A technológia üzemeltetéséhez szükség van emberi közreműködésre. Gondoskodtak arról, hogy a vak használó minden folyamatot a billentyűzet segítségével tudjon szabályozni. A program lefolyásáról egysoros Braille szöveg (a képernyő 40 jele) tájékoztatja.

(Hegyközi Ilona)

93/360

BETTEN, Lioba – HECKEL, Jürgen – MACK, Angelika: Mit Wort und Bild für ausländische Mitbürger = Buch Bibl. 45.vol. 1993. 6/7.no. 534-536.p.

Szóval és képpel a külföldi polgártársakért

Hangos könyv; Nemzetiségi olvasó; Videokazetta

1978-ban Münchenben „Kazettaprogram külföldi polgártársainknak” névvel közhasznú vállalkozás indult. A szervező, Jürgen Heckel korábban könyvtárosként dolgozott München egyik régi munkásnegyedében, s ott tapasztalta, hogy a lakók 40%-át kitevő külföldiek számára nincsen igényeiknek megfelelő könyvtári választék. Az általa szerkesztett könyvtári témájú kétnyelvű hangkazetta („Találkozunk a könyvtárban! – Sehir kitapligi nda bulusalim!”) sikere nyomán tért rá a török nyelvű hangkazetták sorozatos gyártására. Az ismert török szerzőkön kívül a világirodalom gyermek- és ifjúsági műveit is kazettára vették. A kazettákat néhány évig a német könyvtárellátó, az EKZ terjesztette, azonban a könyvtárak csekély érdeklődése miatt felhagyott a közvetítéssel. A hangkazetták vevőköre néhány hűségesen vásároló könyvtárból, iskolából, szociális és képzőintézményekből állt, a vállalkozást azonban anyagilag a külföldi megrendelők (Dánia, Hollandia, Svédország) tartották fenn.

A 80-as évek közepére a hangkazetta elvesztette jelentőségét, a török családok körében is meghonosodott a video, meg kellett változtatni a vállalkozás profilját. Ekkor készült el a Korkmazlar c. hétrészes kétnyelvű videofilm. Az előállítás kétmillió márkába került, a Bajor Tartományi Alapítvány, a Népjóléti Minisztérium, München városa és mások hozzájárulásával sikerült

megvalósítani. A siker hatalmas volt: a bajor televízió háromszor vetítette és négy másik német adó is játszotta. A film egy németországi török család magával hozott kultúráját, magatartásmódját és beilleszkedési nehézségeit mutatja be.

A Kazettaprogram az egykori szerény vállalkozásból sikeres kiadvánnyá növekedett, 80 mű kiadása áll mögötte. Vezetőinek azonban számolniuk kell azzal is, hogy időközben a Németországban élő külföldieknek új nemzedéke nőtt fel, új problémák jelentkeztek, miközben sok régi is fennmaradt. Németország hosszú évek óta de facto a bevándorlás célországa, de lakói nem akarják ezt a tényt elfogadni. Ez minden konfliktus alapja. A Kazettaprogram, túlnyomórészt tiszteletdíjas munkatársakkal, olyan feladatot lát el, melyet tulajdonképpen az államnak kellene eivégeznie.

Jelenleg – a feléledő idegengyűlölet korszakában – a vállalkozásnak változatlanul egymás jobb megismerésén, a különböző népek és kultúrák sajátos értékeinek elfogadásán, a multikulturális társadalom megteremtésén kell munkálkodnia.

(Katsányi Sándor)

93/361

HODOSSY, Dezider: Problematika doplnovania, spracúvania a sprístupňovania literatúry maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku = Kn.inf. 25.roč. 1993. 5.no. 221-223.p.

A szlovákiai magyar kisebbség irodalmának beszerzése, feldolgozása és hozzáférhetővé tétele

Állománygyarapítás; Feldolgozó munka; Nemzetiségi könyvtár; Olvasószolgálat

Az 566 741 magyar nemzetiségű szlovák állampolgár anyanyelvű irodalommal való könyvtári ellátásának fejlődése nagyjából – egészből párhuzamos volt a szlovák lakosság ellátásának fejlődésével.

Jelenleg a magyar nyelvű irodalom – a szép-, a szak- és a tájékoztató irodalmat egyaránt beleértve – gazdag választéka kínálatja magát a magyarok ellátásában érdekelt könyvtáraknak. Szlovákiában újabban 14 magyar nyelvű könyvkiadó van, közülük 7 már ISBN-számmal is rendelkezik. Korábban mindössze egy volt (Mádách), illetve néhány olyan központi kiadó, amely

magyar nyelvű könyveket is publikált (politikai, ismeretterjesztő irodalom, tankönyvek stb.).

A szlovákiai magyar nyelvű természetesen kívül – természetesen – a magyarországi könyvkiadók termése is beszerezhető a Slovenská kniha útján. Kollektori ellátás nincs, minden könyvtár maga szerzeményez. Feldolgozási segítséget jelent azonban, hogy a dunaszerdahelyi járási könyvtár a szlovák nemzeti bibliográfia és sajtórepertórium számára feldolgozza a hazai magyar nyelvű termést.

Egyébként a dunaszerdahelyi járás 109 ezer lakosának 87,2%-a magyar nemzetiségű. Dunaszerdahely is jórészt magyar. Ez megfelelően tükröződik a járási könyvtár állományában is, amelynek 61,5%-a magyar nyelvű. A 220 időszak kiadványból 87 magyar, a kurrens könyvbeszerzésben 63,9% jut magyar nyelvű művekre.

A dunaszerdahelyi könyvtárak intenzív kapcsolatai vannak az Országos Széchényi Könyvtárral, a FSZEK-kel, a győri megyei könyvtárral, amelytől pl. 450 ajándékkönyvet kapott. A könyvtár működését magyarországi alapítványok is támogatják. Viszonyzárként a dunaszerdahelyi könyvtár a magyarországi nemzetiségi ellátást segíti.

Pillanatnyilag Dunaszerdahelyen sincs elég pénz minden jogos olvasói igény kielégítésére. A nemzetiségi nyelvű könyvtári ellátás sikeres volt azonban nemcsak a beszerzéstől függ. Feltételezi azt is, hogy az adott nemzetiségnek minél erőteljesebb kulturális infrastruktúra álljon a rendelkezésére.

(Futala Tibor)

93/362

REXA, Daniel: Starostlivost' štátu o knižnice v národnostne zmiešaných oblastiach Slovenska = Kn. Inf. 25.roč. 1993. 5.no. 217-218.p.

Állami gondoskodás Szlovákia nemzetiségi- leg kevert területeinek könyvtáiról

*Nemzetiségi irodalom; Nemzetiségi könyvtár;
Nemzetiségi olvasó*

Szlovákiában 8885 könyvtár áll az 5,2 milliónyi állampolgár rendelkezésére 60 millió könyvtári egységet kitevő állománnyal. A használók száma majdnem 2 millió, a használt állomány pedig 40 millió évenként. Legintenzívebb látoga-

tottságnak a 2270 közművelődési könyvtár örvend. A járási könyvtárak száma 42.

Az ország lakosságának 10,8%-át magyarok, majdnem 1%-át ruszinok (ukránok), 1,5%-át pedig cigányok teszik ki. Ezen kívül – kis számban – zsidók is vannak az állampolgárok között. A nemzetiségek anyanyelvű irodalommal való ellátása a közművelődési könyvtárak feladata. Mikközben fontosnak tartják ezt a feladatot, megoldása jelenleg sok kívánnivalót hagy maga után. Ennek oka az általános pénztelenség, aminek következtében a szlovákok ellátása sem gazdagabb, mint a nemzetiségeké.

A magyarok túlnyomó része Dél-Szlovákia 13 járásában, illetve Pozsonyban és Kassán él. Esetükben nem a magyar nyelvű kínálat szűk volta okoz problémát, hanem a drágaság (100-200%-kal is többre kerülnek a magyar nyelvű művek, mint a szlovákok).

A ruszinok (ukránok) ellátásában viszont az okoz problémát, hogy kicsi a kínálat választéka, pedig igencsak le kellene cserélni a korábbi évtizedekben felgyülemlett „szocialista” és senkit sem érdeklő állományt, amellyel tele vannak az ellátásban érdekelt könyvtárak polcai. Az eddig meglehetősen „szelíd” ruszin (ukrán) nemzetiség tagjai mindinkább hangoztatják a megfelelő könyvtári ellátás követelményét is.

Szlovákiában nincs cigány nyelvű könyvkiadás, mindössze két időszaki kiadvány jelenik meg e nyelven. A cigány szervezetek mostanában cigány nyelvű központi könyvtár létesítéséért szállnak síkra. Erre azonban nincs pénz a jelenlegi körülmények közepette. Azt tervezik, hogy valamelyik járási könyvtárat fogják megbízni a cigány nyelvű dokumentumok központi feldolgozásával, amit főként a nemzeti bibliográfiai szükségletek indokolnak.

Érdekes módon az eddig teljesen asszimiláltak hitt szlovákiai zsidóság azt szeretné, ha héber nyelvű könyvek is megjelenének a könyvtárak polcain. (Valamikor Pozsony feletti jelentős zsidó központ volt, ahol virágzott a jiddis nyelvű könyvkiadás. Így pl. az egyetemi könyvtár várostörténeti könyvkiállításán szereplő könyvek 60%-a jiddis nyelvű volt.)

A nemzetiségek anyanyelvű ellátásának jobbra tételét a kisebbségi kulturális egyesületek hathatósan segítik elő, s nem lebecsülhető az anyaországi támogatás sem.

(Futala Tibor)

Lásd még 352